

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТАХ О. ДОВЖЕНКА

Анотація. Охарактеризовано типи фразеологічних одиниць у листах О. Довженка. На яскравих прикладах висвітлено функціональне значення фразеологічних зрощень, єдностей та сполучень в епістолярії письменника.

Наприкінці ХХ століття в коло зацікавлень науковців активно почали входити епістолярні тексти. Така увага значною мірою була зумовлена пошуками історичної правди, намаганням якомога повніше відтворити перебіг подій політичного та культурного життя українського народу.

Епістолярний стиль — це стильовий різновид мови, який утілюється в таких проявах як листи, щоденники, спогади та ін. Текст, написаний епістолярним стилем, може належати до різних сфер суспільної та індивідуальної свідомості людини та може бути стилістично неоднорідним [3, с. 97]. Не всі науковці вважають його самостійним стилем, а приписують його до підстилю розмовного.

Епістолярний стиль, як стверджує мовознавець П. Дудик, суттєво і своєрідно відрізняється від інших стилів. Епістолярна форма володіє властивостями теми лірики, що дає можливість автору, за думкою Аристотеля, "залишатися самим собою"[2, 45]. Ознаками епістолярного тексту є те, що в його основі наявні матеріали з власного життя, думки, почуття, конкретна суть дійсності.

Лист як епістолярний жанр має свою специфіку, свої характерні риси. Це форма безпосереднього звертання до адресата, прагнення автора змусити адресата активно діяти. Ознаками епістолярного стилю є логічна послідовність викладу, точність і лаконічність, докладні висновки, дотримування і наявність певної композиції. Мова з епістолярними ознаками обслуговує специфічне заочно-писемне спілкування однієї особи з іншою (іншими) у найрізноманітніших сферах життя – виробничій, професійній, а найбільше – у побутовій, щоденній, ситуативній. Епістолярне мовлення у своєму типовому вияві – монологічне, проте природними елементами епістолярного тексту можуть стати, на думку П. Дудика, і діалоги, почуті або прочитані автором, а потім відтворенні в листі [3, с. 160].

В українському мовознавстві серед досліджень, що ґрунтуються на листуванні українських культурних та громадських діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст., традиційно переважали праці, присвячені лінгвостилістичному аналізу епістолярних текстів (праці К. Ленець, М. Сірого, П. Тимошенка, Н. Журавльової, О. Братаніч). Епістолярій активно залучався й до висвітлення особливостей формування норм єдиної української літературної мови (праці М. Жовтобрюха, Л. Булаховського, Ф. Жилка, Ю. Шевельова, В. Чапленка, О. Муромцевої, В. Статєєвої, Л. Ткач), проте конкретний мовний фактаж епістолярних текстів використано лише в окремих із них (праці К. Ленець, М. Пилинського, В. Статєєвої, Л. Ткач, Л. Лушпинської).

Як зазначають дослідники, "матеріали епістолярію забезпечують докладніше висвітлення різних сторін розвитку літературної мови: поповнення її лексичного і фразеологічного фонду, вироблення граматичних, семантичних та стилістичних норм. У листах простежується вирівнювання і усталення окремих мовних засобів як відображення розвитку живого розмовного мовлення"[3, с. 161].

Духовна та творча спадщина О. Довженка на сьогодні є об'єктом пильної уваги з боку дослідників. І це не випадково, адже Олександр Петровичу вдалося залишити невичерпний слід у розбудові етико-гуманістичних традицій національного письменства. Саме листи О. Довженка "виявляють у чистому вигляді справжню суть людини, зокрема людини творчої - письменника, митця. Виявляють його уподобання, його святощі, не приховуючи відтінків, внутрішніх суперечностей, набагато повніше й автентичніше, ніж інші вияви літературно-публіцистичного висловлювання"[1, с. 98].

О. Довженко залишив по собі багату епістолярну спадщину, частина якої опублікована в п'ятитомному київському виданні творів письменника, а ще більша кількість приватних кореспонденцій і на сьогодні чекає на свого дослідника. Варто при цьому відзначити, що листи Олександра Петровича виходять за порівняно вузькі межі побутового інформаційного зв'язку, являючи собою різноманітні моделі діалогу з іншими авторами й текстами, сучасниками та їх висловлюваннями [3]. Однак,

найглибиннішим пластом епістолярію письменника є самоаналіз, розкриття потаємних механізмів своєї вдачі, тобто всього того, що могло бути висловлене лише в листі.

Для аналізу епістолярію О. Довженка ми обрали його листи 1928-1945 рр., адресовані І. Соколянському, С. Ейзенштейну, В. Вишневському та іншим важливим персонам тодішніх реалій. Актуальним питанням цього періоду для письменника є війна. Саме цій темі він присвятив більшість своїх творів.

Ми спостерігаємо у листах О. Довженка велику кількість фразеологічних одиниць, які надають текстам українського колориту та урізноманітнюють мовлення автора. Виділивши різні типи фразеологічних одиниць у листах О.Довженка, ми помістили їх у таблицю.

Фразеологічні зрощення	"ты немного сгущаешь краски"(1938); "я люблю, чтоб горизонт не шатався"(1930);
Фразеологічні єдності	"жити сто літ сотнями жизней"(1930); "злодій налив мені в душу смутку"(1932); "суховієм висушило мені волосся"(1932); "здесь скоро будет небу жарко"(1942); "прийде час покладе вам на чоло всі зморшки, які вам судились"(1945);
Фразеологічні сполучення	"пустыми руками"(1928); "чорт би його забрав"(1945); "моя нива... засмічується бур'янами спогадів"(1945); "невиданные страдания, которые упали на несчастную голову моего народа"(1942)

Фразеологічні зрощення письменник використовує рідко. У них цілісне значення невмотивоване, тобто не впливає із значень його компонентів. Ці семантично неподільні фразеологічні одиниці виконують індивідуальні комунікативно-стилічні функції.

Фразеологічні єдності зустрічаються в епістолярії митця досить часто. Це тематично неподільні одиниці, але цілісне значення їх певною мірою вмотивоване значенням компонентів. О. Довженко використовує їх для вираження естетичного та емоційного аспектів мовлення.

Фразеологічні сполучення – стійкі мовні звороти, які не є семантичними одиницями, оскільки характеризуються певною самостійністю складових частин. Одне слово в таких одиницях є стрижневим, яке не може бути замінене іншим, а ті слова, що його характеризують, допускають взаємну заміну чи підстановку. Фразеологічні сполучення Олександр Петрович застосовує тоді, коли говорить про український народ та його приниження радянською владою.

Отже, аналіз епістолярної спадщини О. Довженка засвідчує, що митець досить часто звертається до фразеологічних одиниць у своїх творах. Через те, останні є свідченням не лише про час, в якому жив письменник, а й про нього самого. Такі листи дають змогу отримати об'єктивні судження про світоглядні цінності кінорежесера, його художньо-естетичні уподобання і творчу індивідуальність.

Література

1. Дудик П. С. Стилістика української мови / П. С. Дудик. – К., 2005. – С. 97-98.
2. Коцюбинська М. „Зафіксоване й нетлінне”. Роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К.: Дух і літера, 2001. – С. 45.
3. Ленець К. В., Пилинський М. М. Епістолярний стиль в історії нової української літературної мови // Жанри і стилі в історії української літературної мови / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. – К.: Наук. думка, 1989. – С.160-162.